C/2024/4052

12.7.2024.

Mišljenje Europskog gospodarskog i socijalnog odbora

Zaštita demokracije od dezinformacija

[samoinicijativno mišljenje]

(C/2024/4052)

Izvjestitelji: **John COMER**

Carlos Manuel TRINDADE

Savjetnici/ice:	Frank ALLEN (za izvjestitelja COMERA) Paulo PENA (za izvjestitelja TRINDADEA)
Odluka Plenarne skupštine:	13.12.2023
Pravna osnova:	pravilo 52. stavak 2. Poslovnika
Nadležna stručna skupina:	Promet, energija, infrastruktura i informacijsko društvo
Datum usvajanja u Stručnoj skupini:	4.4.2024
Datum usvajanja na plenarnom zasjedanju:	24.4.2024
Plenarno zasjedanje br.:	587
Rezultat glasanja (za/protiv/suzdržani):	161/0/2

1. Zaključci i preporuke

1.1. Europski gospodarski i socijalni odbor (EGSO) u ovom mišljenju izražava zabrinutost zbog razmjera i širenja kampanja dezinformiranja u cijeloj Europskoj uniji uoči izbora 2024. Time se nadovezuje na svoja prethodna mišljenja o akcijskom planu za borbu protiv dezinformiranja ([1]) ([2]).

1.2. Poziva europske institucije na hitno promišljanje o čimbenicima zbog kojih dezinformacije i pogrešne informacije i dalje ugrožavaju slobodan javni govor i potiču polarizirane rasprave u kojima govor mržnje prevladava nad činjenicama.

1.3. Predlaže da se Europska komisija, Vijeće i sve države članice uključe u višefaktorsku strategiju kojom bi se ojačale sve prethodne mjere za borbu protiv dezinformacija jačanjem propisa usmjerenih na sprečavanje upotrebe digitalnih platformi od strane organiziranih subjekata koji se skrivaju pod lažnim identitetom i kojom bi se građanima omogućilo da odaberu način upotrebe društvenih medija i digitalnih platformi u kojem ne bi vladao „nadzorni kapitalizam" ([3]); predlaže im i da poduzmu zajedničke mjere kako bi se osigurali kvaliteta i pluralizam novinarstva, što mora biti prva linija obrane od dezinformacija.

1.4. S obzirom na to da već postoje sva tehnološka sredstva za borbu protiv dezinformacija, potrebna je jasno utvrđena strategija kojom bi se obuhvatila cijela paleta opasnosti s kojima se suočavamo na internetu, poput dezinformacija, hibridnih prijetnji i prijetnji za kibernetičku sigurnost. Ta se jasno utvrđena strategija mora donijeti uz puno poštovanje naših temeljnih demokratskih vrijednosti, kao što je sloboda izražavanja. Privatni interesi ne smiju se staviti ispred javnih.

([1]) SL C 228, 5.7.2019., str. 89.
([2]) SL C 152, 6.4.2022., str. 72.
([3]) Zuboff, Shoshana, *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power* (Doba nadzornog kapitalizma: borba za ljudsku budućnost na novoj granici moći), Profile Books Ltd, 2019.

1.5. Traži od Europske komisije da, neovisno o krizi poslovnog modela u području medija, zajamči dostupnost informacija. Sve studije pokazuju da Europa ima problema s pluralizmom medija ([4]). Kako bi se zajamčilo da pluralizam ne ovisi o strogim tržišnim pravilima, novinarstvo prvo treba priznati kao europsko javno dobro, kako je predložio UNESCO ([5]). Urednička sloboda novinara, kao i njihova sigurnost i pristup izvorima informacija, od ključne su važnosti.

1.6. Traži da se, nakon provođenja temeljite analize javnih politika povezanih s financiranjem medija, uvedu zakonodavne mjere kojima bi se jamčio adekvatno financiran i neovisan sustav javnih medija. Kako bi se osigurao pluralizam, potrebno je zaštititi i prava neovisnih medija.

1.7. Preporučuje Komisiji da u tom pogledu razmotri izvedivost uspostave javnog europskog informativnog kanala, dostupnog na različitim platformama i na svim nacionalnim jezicima i vođenog neovisnom uređivačkom politikom, tako da svi europski građani imaju pristup informacijama koje su im potrebne za donošenje informiranih odluka.

1.8. Traži od Europske komisije da izradi plan kojim bi se osigurala kvaliteta lokalnih i regionalnih informacija.

1.9. Zagovara donošenje instrumenata kojima bi se poticala suradnja između nacionalnih, regionalnih i lokalnih informativnih medija u Europi.

1.10. Poziva Europsku komisiju da ocijeni učinak važećih propisa o dezinformiranju koji se primjenjuju na društvene medije i digitalne platforme i da donese potrebne zakonodavne mjere kako bi oni bili djelotvorni.

1.11. Smatra da je ključno preispitati važeće propise o ciljanom oglašavanju i zatražiti dodatnu zaštitu u pogledu prikupljanja pojedinačnih podataka. U budućim revizijama zakonodavstva o zaštiti podataka mora se riješiti pitanje prikupljanja osobnih podataka od strane društvenih medija i digitalnih platformi, koje se često odvija bez informiranog pristanka njihovih korisnika.

1.12. Poziva Komisiju i Parlament da digitalna poduzeća potaknu da objave svoje popise svih vrsta podataka o korisnicima prikupljenih na društvenim mrežama/platformama. Ako poduzeća to ne učine dobrovoljno, EU bi trebao donijeti zakonodavne akte kako bi zaštitio svoje građane.

1.13. Predlaže da se u zakonodavstvo EU-a uključi poglavlje o slobodi izbora u pogledu dizajna algoritama. Građani i građanke morali bi imati mogućnost prihvatiti značajke algoritma ili ih odbiti. Da bi se uspostavila ravnoteža između prava intelektualnog vlasništva poduzeća i temeljnih prava građana, svi društveni mediji/platforme trebali bi svojim korisnicima omogućiti različite algoritamske opcije. Institucijama koje djeluju u društvenom interesu trebalo bi dopustiti da predlažu alternativni dizajn algoritama za te mreže/platforme, s potencijalno drugačijim modelom organizacije protoka informacija, oglašavanja i prikupljanja podataka.

1.14. Komisiji predlaže da regulira kontinuirani problem manipulacije identitetom na digitalnim platformama. Trebao bi postojati zakonski zahtjev da se identificiraju botovi stranog podrijetla i botovi koji se predstavljaju kao stvarne osobe.

([4]) https://cmpf.eui.eu/media-pluralism-monitor-2023/

([5]) UNESCO općenito definira javna dobra kao usluge ili robu dostupne svim članovima društva, bez iznimke. Ona uključuju zdravstvenu skrb i obrazovanje (i potporne institucije), ceste, uličnu rasvjetu i parkove. Svi građani i građanke imaju pristup javnim dobrima i mogu se njima koristiti. U većini je slučajeva stvaranje javnih dobara povezano s visokim troškovima, a njihov je financijski povrat nizak. Pružanje javnih dobara obično nije financijski isplativo, ali društvo kao takvo prepoznaje i cijeni njihovu inherentnu korisnost. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000380618

1.15. Komisiji preporučuje da predloži niz uvjeta za pristup društvenim medijima i digitalnim platformama kojima bi se ograničila upotreba lažnih identiteta, a da se pritom ne ugrožavaju pravo na anonimnost i zaštita zviždača koji su zajamčeni postojećim europskim zakonima. Sve to u okviru sveobuhvatnog nastojanja da se zajamče medijska pismenost, kultura i demokratski alati – na svim razinama obrazovanja i za sve dobne skupine i manjine. U Finskoj su alati za promicanje kritičkog razmišljanja sastavni dio obrazovnog sustava, od vrtića do visokoškolskog obrazovanja. Na taj se način mladi pripremaju za borbu protiv svih izvora dezinformacija. Takav bi se sustav trebao primjenjivati u cijelom EU-u.

1.16. Traži da se provede studija kojom bi se prikupili i analizirali podaci o trenutačnoj razini monetizacije dezinformacija u društvenim medijima i na digitalnim platformama. Zakonodavstvom EU-a ne bi se smjelo dopustiti ostvarivanje profita putem manipulacije i govora mržnje.

1.17. Podsjeća Europsku komisiju i Vijeće da je dezinformiranje ujedno posljedica političkog zanemarivanja. Već desetljećima svjedočimo stalnom porastu nejednakosti u pogledu prihoda, bogatstva i teritorija, što je dovelo do raspada društva i pojave zasebnih zajednica čija su uvjerenja ojačana upotrebom vlastitih mreža, koje pak imaju uporište u upotrebi posebnih digitalnih mreža. U svemu tome stradaju ranjive osobe koje postaju lak plijen za određene vrste dezinformacija. EGSO preporučuje jačanje svih politika EU-a u cilju rješavanja tog problema.

1.18. Upozorava europska tijela na hitnu potrebu za procjenom rizika od ovisnosti za ranjive društvene skupine, uzrokovanih društvenim medijima i digitalnim platformama, kao i za regulacijom komercijalne upotrebe umjetne inteligencije i algoritama kako se ti rizici ne bi povećali.

2. **Uvod**

2.1. Dezinformacije se mogu definirati kao lažne, netočne ili obmanjujuće informacije koje su namjerno stvorene i šire se radi obmanjivanja javnosti i utjecaja na javno mnijenje. Pogrešne informacije mogu se definirati kao lažne ili netočne informacije, što uključuje glasine i širenje tračeva bez zle namjere.

2.2. Dezinformacije na internetu znatna su prijetnja demokraciji. Narušavaju povjerenje u institucije i medije te štete demokratskim državama. Dezinformacije na internetu dovode do toga da neki ljudi vjeruju u bizarne zavjere.

Nadolazeća pitanja

2.3. Jačanje umjetne inteligencije uzrokovalo je razvoj novih oblika dezinformacija i pogrešnih informacija putem umjetne proizvodnje, manipulacije i izmjene podataka i multimedijskih sadržaja, i to uporabom automatiziranih sredstava, posebno algoritama umjetne inteligencije, u cilju obmanjivanja ili promjene izvornog značenja.

2.4. Uvjerljiv krivotvoreni sadržaj (*deep fake*) služi se moćnim tehnikama strojnog učenja i umjetne inteligencije za manipuliranje i generiranje vizualnih i audio sadržaja koji imaju potencijal da namjerno obmanu milijune ljudi širenjem lažnih vijesti, prijevara i financijskih prijevara.

2.5. Dezinformacije se ponekad mogu kategorizirati kao lažne vijesti koje se koriste za propagandu i namjerno su osmišljene u cilju obmanjivanja i potkopavanja demokratskih standarda.

2.6. Dezinformacije se često koriste za diskreditiranje suprotnih stajališta namjernim pogrešnim prikazivanjem informacija i promicanjem teorija zavjere.

2.7. Najočitiji način na koji dezinformacije narušavaju i potkopavaju demokratske rasprave jest uvjeravanje ljudi da vjeruju u neistinite informacije.

2.8. Dezinformacije i pogrešne informacije nisu nova pojava, ali društveni mediji pokrenuli su revoluciju u njihovu širenju.

2.9. Dezinformacije se upotrebljavaju za kompromitiranje integriteta i kompetentnosti demokratskih društava, vlada i javnih osoba.

Političke posljedice

2.10. Dezinformiranje je jedan od ključnih alata kojim se služe osobe koje brane autokratske režime u trenutačnoj političkoj borbi između njih i branitelja slobode i demokracije. U povijesti vojnih sukoba jedna je strana uvijek posezala za tzv. protuinformacijama s ciljem da unese razdor ili sumnju u redove protivnika ili ga oslabi.

2.11. Masovno dezinformiranje koje se trenutačno odvija u demokratskim režimima, i u kojem se upotrebljavaju najnaprednije komunikacijske tehnologije, dio je te iste logike i ima isti cilj, a to je pobjeda onih koji brane autokraciju nad braniteljima demokracije.

2.12. Taj protudemokratski proces provode krajnje desničarske i druge ekstremističke skupine. Oni koji ne poštuju sustav liberalne demokracije, međunarodne odnose uređene Poveljom Ujedinjenih naroda, ljudska prava, vrijednosti europske integracije, socijalne države i konvencije Međunarodne organizacije rada predstavljaju opasnost za demokraciju. Ti akteri, koje ponekad podupiru autokratske države, upletali su se u demokratske izbore i negativno utjecali na njih.

2.13. Borba protiv dezinformacija stoga je jedno od najvažnijih područja u široj borbi između branitelja slobode i demokracije i autokratskih političkih snaga. Treba odlučno djelovati i uložiti znatne resurse da bi u toj ključnoj bitci pobijedila demokracija.

Borba protiv dezinformacija

2.14. Da bi se mogle boriti protiv prijetnje koju predstavljaju dezinformacije, demokratske države moraju snažno podupirati strategije medijskog opismenjavanja, kojima se građanima, prije svega mladima i starijima, daju alati za razlikovanje informacija dobivenih metodom empirijskog skepticizma od teorija zavjere kojima se samo potkopava povjerenje javnosti.

2.15. Demokracije diljem svijeta suočavaju se s bujicom dezinformacija i vanjskim upletanjem, koji mogu destabilizirati demokratske institucije i pogoršati podjele u društvu jer potkopavaju povjerenje građana u demokratske institucije.

2.16. Zlonamjerni akteri kreiraju lažne identitete na društvenim mrežama kako bi dosegli određene skupine (npr. određene rasne skupine ili osobe određene seksualne orijentacije) i uzrokovali društvene podjele i sukobe.

2.17. Trolovi često koriste verbalnu agresiju i govor mržnje i pritom se služe rasističkim ili mizoginim jezikom da bi uzrokovali previranja i polarizaciju u demokratskom procesu.

2.18. U istraživanju Eurobarometra iz 2018. 83 % ispitanika izjavilo je da su lažne vijesti opasnost za demokraciju i da su posebno zabrinuti zbog namjernog dezinformiranja kojim se želi utjecati na izbore i imigracijske politike.

2.19. Dezinformacije o svim manjinama ozbiljan su problem u mnogim državama članicama.

2.20. Mnoge dezinformacije usmjerene su na određene osobe i skupine i njima se žele ojačati njihova ideološka uvjerenja. Širitelji dezinformacija proučavaju povijest pretraživanja pojedinaca na internetu da bi dobili uvid u preferencije i uvjerenja ljudi.

2.21. Pokretači kampanja dezinformiranja mogu biti i vlade. Ruska vlada vodila je kampanju dezinformiranja o ratu protiv Ukrajine. Teorije zavjere o pandemiji bolesti COVID-19 i manipuliranje informacijama tijekom referenduma o Brexitu pokazali su posljedice koje mogu imati dezinformacije i lažni diskurs, a to je dalekosežno narušavanje povjerenja u demokratske institucije.

2.22. Nakon izbora 2020. u SAD-u Donald Trump širio je dezinformacije i tvrdio da mu je pobjeda na izborima ukradena, što je uzrokovalo ozbiljne poremećaje u funkcioniranju političkog sustava.

2.23. Same društvene platforme i razna regulatorna tijela nisu uspjeli uspješno kontrolirati dezinformacije i pogrešne informacije na internetu. EGSO predlaže da Komisija razmotri moguća rješenja za taj problem, uključujući zakonodavne mjere.

3. **Opće napomene**

3.1. Demokracija u EU-u suočava se s velikim izazovima, od rastućeg ekstremizma i upletanja u izbore do hibridnih prijetnji.

3.2. Europski opservatorij za digitalne medije (EDMO), koji bi trebalo ojačati, centar je koji okuplja verifikatore činjenica, akademsku zajednicu i druge povezane dionike, a neovisan je o javnim tijelima, uključujući Komisiju. Cilj mu je poboljšati otkrivanje dezinformacija na internetu i osnažiti građane i građanke u njihovu odgovoru na njih.

3.3. EU je 2020. pokrenuo akcijski plan za europsku demokraciju, a 2023. donio paket mjera za obranu demokracije.

3.4. Glavna je svrha tih prijedloga da se u državama članicama izgrade kapaciteti za suočavanje s rizicima u pogledu izbora, dezinformacija i kibernetičkih prijetnji.

3.5. Akt o digitalnim uslugama primjenjuje se na vrlo velike društvene platforme od kolovoza 2023., a od veljače 2024. primjenjivat će se na sve platforme. Aktom o digitalnim uslugama utvrđuju se jasna i razmjerna pravila i na taj način štite potrošači i njihova temeljna prava na internetu. Cilj mu je ublažiti sistemske rizike kao što su manipulacija podacima ili dezinformiranje.

3.6. Europski akt o slobodi medija također je pozitivan pokušaj Komisije da regulira medijski pluralizam i slobodu informiranja u vrijeme kada kriza poslovnog modela u području medija ugrožava novinarstvo i njegov način provjere činjenica. Zaštita uredničke slobode novinara, njihovog pristupa izvorima informacija i njihovog integriteta, kao i jamčenje njihove sigurnosti, ključni su aspekti zaštite slobode informiranja koju Europska unija uvijek mora osigurati.

3.7. S obzirom na njegovu važnost kao pokretača slobodne javne rasprave i donošenja pojedinačnih informiranih odluka, slobodno i neovisno novinarstvo trebalo bi proglasiti europskim javnim dobrom.

3.8. EGSO smatra da su svi ti prijedlozi pozitivni pomaci u pokušaju suzbijanja dezinformacija, ali upitno je jesu li oni dovoljni da bi se taj problem i riješio.

4. **Posebne napomene**

4.1. *Javni medijski servisi*

4.1.1. U EU-u još ne postoji zajedničko javno mnijenje kojim bi se oblikovala zajednička rasprava o politikama koje utječu na sve države članice, a bez njega je europski projekt izložen nacionalističkim predrasudama. Jedan od naših ciljeva za budućnost trebala bi biti izgradnja snažne, zajedničke i transparentne javne rasprave u kojoj se izbjegavaju stereotipi. Prvi korak mogla bi biti potpora paneuropskim i višejezičnim informacijskim kanalima.

4.1.2. Javni mediji imaju iznimnu važnost. Moraju se financirati javnim sredstvima i biti neovisni o aktualnoj vladi. To može biti problematično kad je riječ o autoritarnim režimima. Da bi se osigurala ravnoteža u komentiranju javnih događanja i političkih pitanja, ujedno moraju postojati neovisni mediji. Važnu ulogu imaju i tradicionalni mediji.

4.2. *Sudjelovanje građana i civilnog društva u borbi protiv dezinformacija*

4.2.1. Pogrešne informacije i dezinformacije posebno su usmjerene na osobe koje se osjećaju otuđenima od društva i zato moramo izgraditi pravednije i uravnoteženije društvo u kojem se ljudi uistinu osjećaju dijelom zajednice te smanjiti socijalni i gospodarski jaz u njemu.

4.2.2. EGSO se slaže sa stajalištem Komisije da sveobuhvatan odgovor na dezinformacije obuhvaća i aktivno sudjelovanje organizacija civilnog društva, što uključuje EGSO.

4.2.3. Zbog iznimno negativnog, pa čak i devastirajućeg učinka dezinformacija na europsko civilno društvo EGSO će neprestano raditi na suzbijanju tog utjecaja. Pozvat će sve gospodarske i socijalne odbore država članica da se i oni u svojim zemljama aktivno uključe u to djelovanje za demokraciju i suzbijanje dezinformacija.

4.3. *Platforme i algoritmi*

4.3.1. Platforme društvenih medija ne poduzimaju adekvatne mjere za suzbijanje dezinformacija. U obzir treba uzeti niz regulatornih područja.

4.3.2. Poduzeća ponuđače društvenih medija treba prisiliti da objavljuju točne informacije o sponzorima oglasa. Valjalo bi dodatno regulirati i ciljano oglašavanje.

4.3.3. Društveni mediji i platforme trebali bi dobiti informirani pristanak svojih korisnika u pogledu prikupljanja podataka. Vlasti bi trebale prikupljanje osobnih podataka putem društvenih medija i digitalnih platformi bez informiranog pristanka njihovih korisnika smatrati pravnim problemom. Digitalna poduzeća trebala bi objaviti popis svih vrsta podataka o korisnicima prikupljenih u okviru društvenih medija/platformi.

4.3.4. Građani i građanke morali bi imati mogućnost prihvatiti značajke algoritama ili ih odbiti. Da bi se uspostavila ravnoteža između prava intelektualnog vlasništva poduzeća i temeljnih prava građana, sve platforme trebale bi svojim korisnicima omogućiti različite algoritamske opcije. Institucijama koje djeluju u društvenom interesu trebalo bi dopustiti da predlože alternativni dizajn algoritama za te platforme, s potencijalno drugačijim modelom organizacije protoka informacija i prikupljanja podataka.

4.3.5. Trebalo bi uvesti zakonski zahtjev da se identificiraju botovi stranog podrijetla i botovi koji se predstavljaju kao stvarne osobe. Ključno je ukloniti neautentične račune i osobe koje se predstavljaju kao netko drugi.

4.3.6. Anonimni internetski računi ne bi smjeli biti dopušteni, osim u slučajevima u kojima se njima jamče temeljna prava kao što su pravo na privatni život i zaštitu osobnih podataka u skladu s europskim propisima, kako je presudio Sud Europske unije.

4.3.7. Korisnici digitalnih platformi trebali bi imati pravo na upotrebu anonimnih profila samo u slučajevima predviđenima postojećim zakonodavstvom, kao što je Direktiva o zviždačima.

4.3.8. Trebalo bi razmotriti mogućnost da se, kao mjera za transparentnost, uvede *online* sustav prijave za pristup dijelu interneta ili internetu u cjelini. Samo bi identificirana ljudska bića trebala imati pristup računima na društvenim medijima.

4.3.9. Svaka platforma trebala bi navesti sigurna i transparentna pravila za prijavu kako bi jedna osoba/organizacija/institucija mogla imati samo jedan profil.

4.4. *Hibridne prijetnje*

4.4.1. Hibridne prijetnje postaju sve sofisticiranije i sve ih je teže otkriti jer upotrebljavaju različite vrste alata i organiziranog djelovanja.

4.4.2. Prema podacima jedinice EU-a za otkrivanje hibridnih prijetnji (koja je u okviru ESVD-a uspostavljena 2016.) prijetnje iz Rusije su najozbiljnije jer su sustavne, obilno financirane i pojavljuju se u većem opsegu nego u drugim zemljama.

4.4.3. U Strateškom kompasu, koji je EU donio u ožujku 2022., utvrđen je akcijski plan za jačanje sigurnosne i obrambene politike EU-a do 2030. Jedan od njegovih aspekata jest razvoj paketa instrumenata za suzbijanje prijetnji inozemnog upletanja i manipuliranja informacijama.

4.5. *Učinkovitost u borbi protiv dezinformacija*

4.5.1. Borba protiv dezinformacija ključna je za demokratske države, vladavinu prava i slobodu izbora.

4.5.2. U igri su javni i privatni interesi, a među njima postoje razlike. U toj su borbi oba interesa ključna, ali privatni interesi ne smiju se stavljati ispred javnih.

4.5.3. Sva tehnološka sredstva za borbu protiv dezinformiranja već su dostupna u okviru poduzeća koja pružaju internetske usluge i društvene medije.

4.5.4. EGSO predlaže da Komisija i države članice definiraju usklađenu strategiju za zaštitu slobode izražavanja i vladavine prava kako bi se utvrdili resursi i učinkoviti pristupi u pogledu različitih dimenzija tog problema.

4.5.5. Dezinformacije, hibridne prijetnje i kibernetička sigurnost imaju zasebne protokole, zaštitne mjere i sredstva. Međutim, za ostvarenje učinkovitih rezultata u EU-u je potrebna jasno utvrđena strategija.

4.5.6. U Finskoj su alati za promicanje kritičkog razmišljanja sastavni dio obrazovnog sustava, od vrtića do visokoškolskog obrazovanja. Na taj se način mladi pripremaju za borbu protiv dezinformacija iz svih izvora. Takav bi se sustav trebao primjenjivati u cijelom EU-u.

Bruxelles, 24. travnja 2024

Predsjednik
Europskog gospodarskog i socijalnog odbora
Oliver RÖPKE